

% Hiekanjyvät

SUOMEN ATTACIN JÄSENLEHTI

I/2017

TRUMPILAISEN KAUPPAPOLITIIKAN UHKAKUVIA

Kauppapolitiikka oli Yhdysvaltain presidentinvaaleissa tärkeä kysymys. TPP-sopimuksen vastustajana profiloitunut Donald Trump ei kuitenkaan merkitse uuden, oikeudenmukaisemman kauppapolitiikan aikakautta. Trumpin kampanjointi vapaakauppasopimuksia vastaan perustuu protektionismiin. Kansalaisjärjestöjen huolet demokratian ja julkisen sääntelyvallan toteutumisesta eivät ole kauppapolitiikan muutosten taustalla.

Yhdysvaltain vastavalittu 45. presidentti, Donald Trump on luvannut muuttaa maansa kauppapolitiikan perusteellisesti, koska se ole palvellut amerikkalaisten etuja. Trump aikoo ensi töikseen irtisanoutua Yhdysvaltain ja 11. muun Aasian ja Tyynenmeren valtion välisestä TPP-sopimuksesta.

Trumpin kanta näyttäisi heijastelevan kansalaisjärjestöjen esittämää kritiikkiä. Rakentaako Trump siis oikeudenmukaisempaa kauppapolitiikkaa? Valitettavasti ei. Kansalaisjärjestöjen ydinhuolena ovat olleet markkinoiden vahvistuva ote demokratiasta, kuluttajansuojasta, ympäristönsuojelusta, yksityisyyden suojasta ja lääkkeiden hinnoittelusta. Trumpin kritiikissä nämä eivät ole näytelleet minkäänlaista roolia.

TRUMPIN KAUPPAPOLITIIKAN SUURET LINJAT

Trumpin kauppapoliittinen retoriikka vetosi ns. ruostevyöhykkeen äänestäjäkuntaan, joiden tyytymättömyys johtuu Kiina-ilmiöstä. Kiinalaiset ja meksikolaiset hikipajat ovat tulleet amerikkalaiselle pääomalle halvemmiksi kuin verrattain kovapalkkaiset amerikkalaiset. Seurauksena on ollut työttömyyttä ja matalapalkkatöiden yleistymistä. Trumpin ratkaisisi asian korkeilla tulleilla, jotta teollisuuden olisi kannattavaa palata takaisin Yhdysvaltoihin. Tällaisesta olisi lyhyt matka kauppasotaan.

Globaaleja arvoketjuja hallitsevat läntiset talouseliitit voisivat vapaakauppasopimuksilla parantaa asemiaan suhteessa nouseviin maihin ja julkiseen sääntelyvaltaan. Keinona olisi normien ja sääntelyn yhdenmukaistaminen ja koroittaminen, koska ne Yhdysvalloissa ovat usein korkeammat kuin esimerkiksi Vietnamin tai Kiinassa. Niiden nostaminen ja yhtenäistäminen amerikkalaiselle tasolle merkitsee siis käytännössä kustannusten kasvua maissa, joissa markkinoiden sääntely on puutteellista ja/tai erilaista kuin Yhdysvalloissa.



Tästä syystä on vaikea nähdä, miksi Donald Trumpin hallinto ei puolustaisi vapaakauppasopimuksia, ainakin mitä tulee sääntelyyn ja normeihin. Itse asiassa Trump tavoittelee esimerkiksi vahvempia patenttioikeuksia muun muassa lääkeyrityksille – mikä olisi TPP:n seurauksena toteutunut.

Kansalaisjärjestöt puolestaan ovat huolissaan patentinhaltijoiden kyvystä estää huokeiden, patenttimaksuista vapaiden rinnakkaisvalmisteiden tuottamista, kuten myös valtioiden oikeudesta säädellä hintoja ja kilpailuttaa lääkeyrityksiä.

Samantyyppinen ristiriita näkyy muissakin sääntelykysymyksissä. Esimerkiksi ympäristönormien osalta kansalaisjärjestöt ovat huolissaan siitä, että ne eivät anna tilaa suojelutason nostamiselle kansainvälisesti. Sen sijaan monen pelkona on, että suojelutaso voisi jopa laskea, jos politiikkaa kahlittaisiin heikkojen

kauppasopimusten avulla. Trumpin mielestä ongelmana ei ole ympäristösääntelyn heikko taso vaan liialliset kustannukset.

DEMOKRATIA VAARANTUU LYHYTNÄKÖISESSÄ KAUPPAPOLITIIKASSA

Tullien ja sääntelyn ohella sijoittajasuoja on kolmas vapaakauppasopimusten ydintekijä. Toteutuessaan se antaa yrityksille mahdollisuuden kyseenalaistaa poliittisia päätöksiä kaikilla hallinnan tasoilla. Kansalaisjärjestöistä tämä on huolestuttavaa demokratian näkökulmasta, Trumpin mukaan siksi, että se kaventaa Yhdysvaltain itsenäisyyttä. Myös tältä osin

näyttäytyy Trumpin kanta siten erilaisessa valossa kuin kansalaisjärjestöjen.

Trumpin valinta ei näin ollen tarkoita, että kansalaisjärjestöjen huolet vapaakaupasta olisivat nousseet Yhdysvaltain kauppapoliittisen agendan ytimeen. Sen sijaan luvassa on entistä itsekäämpää ja lyhytnäköisempää kauppapolitiikkaa, jolla ei ole mitään tekemistä oikeudenmukaisemman kauppajärjestelmän kanssa.

Trumpin johdolla kauppapolitiikka nousee uudelleen, mutta entistä ikävämässä hahmossa.

MARKO JUUTINEN

Lähde: Juutinen, Marko & Käkönen, Jyrki (2016), "Blokien paluu, BRICS-maiden nousu, USA ja Suomi", Helsinki: Into.

PÄÄKIRJOITUS

Ovatko kilpailukykysojmus, TTIP-sopimus, TTP-sopimus ja SOTE-uudistus, joka myös sosiaali- ja terveyspalvelujen yksityistämisenä tunnetaan, todella yhteisiä sopimuksia? Vai onko niissä kyse tietyn ideologian ja globaalin pääoman määrittelemästä ohjelmapaperista, joka tuodaan valmiina neuvotelupöytätyöhön? Kun kansalaisjärjestöt, poliitikot, sekä ammattiyhdistysväki esittävät aiheellista ja hidastavaksi muutostarinnaksi.

Nykyään vallitsee yhden totuuden aika. Työntekijöiden työehtoja ja palkkausta on heikennettävä, koska muuten Suomi ajautuu konkurssiin. Työntekijät ja heidän kohtuuttomat palkkavaatimuksensa ovat Suomen vaikean taloustilanteen syynä. Globaalilla tasolla tarvitaan työehtoja ja ympäristönormeja heikentäviä vapaakauppasopimuksia, koska läntisen maailman kilpailukyky on saatava kuntoon.

Yhdysvaltain kanssa käytävien vapaakauppaneuvottelujen osalta on keskeistä, että

republikaanit saivat taannoisten presidentinvaalien yhteydessä pidettyjen senaatin- ja kongressinvaalien myötä enemmistön joka tasolle. Vapaakauppasopimusten eteneminen on monen tahon etujen mukaista, niiden vaiheita tulee tarkastella myös ja juuri republikaanien kautta; Donald Trump on jo nyt ajautunut kotimaassaan skandaaleihin.

Elinkeinoelämän valta yhteiskunnasta kasvaa Suomessa jatkuvasti. Koulutuspolitiikka on hyvä esimerkki. Hallitus leikkaa Suomessa koulutuksesta miljardeja, perusteluna jälleen vanha tuttu valtiontalouden tasapainottaminen. Suomen taloustilanteeseen ja julkisen talouden rahoitusvaikeuksiin on kuitenkin tyystin toiset syyt.

Veropolitiikkaa on Suomessa jo pitkään kehitetty suurituloisimman ja samalla pienimmän väestönosan ehdoilla. Sipilän hallitus peräänkuuluttaa talkoohenkeä suomalaisilta, jotta kaikki kantaisivat kortensa kekoon Suomen eteen. Vaurain väestönosa on näistä talkoista

kuitenkin ulkona. Tämä hallitus on valtaantulon jälkeen ainoastaan helpottanut suuryritysten ja talouseliitin arkea.

Suomalaisten verovarvoja ohjautuu jatkuvasti veroparatiiseihin, pois peruspalveluiden rahoituksesta. Suomi ei ole köyhä maa, leikkauspolitiikalla on ideologinen tausta. Kansalaisjärjestöjen merki-

tys onkin näinä aikoina suurempi kuin koskaan. Nyt tarvitaan tiivistä yhteistyötä kansalaisjärjestöjen ja poliitikkojen välillä. Oikeudenmukaisempi talouspolitiikka on täysin mahdollinen.

EVA-LIISA RAEKALLIO
HIEKANJYVÄT-LEHDEN PÄÄTOIMITTAJA

VASTARINTAKUVA TÄLLÄ PALSTALLA JULKAISTAAN KULUVAN KVARTAALIN VASTARINTAKUVA.



Hallituksen vastainen mielenosoitus Helsingissä 2015. Kuva: Arto Alanenpää

SUOMEN TALOUSONGELMIEN IDEOLOGISET SYYT

Vallitsevan tarinan mukaan Suomen viime vuosien taloustilanne johtuu ensisijaisesti heikentyneestä kustannuskilpailukykyä. Ongelmien syyksi nähdään erityisesti ammattiyhdistysliike ja sen liian korvat palkkavaateet, joiden oletetaan johtaneen yksikkötyökustannusten kasvuun. Totuus on toinen.

Yksikkötyökustannukset lasketaan jakamalla työvoimakustannukset työn tuottavuudella. Näin mitattuna yksikkötyökustannukset ovatkin kasvaneet huomattavasti vuosittain alkuun verrattuna. Tosiasiassa tämä johtuu kuitenkin pääasiassa laskennallisen tuottavuuden heikentymisestä.

Laskennallinen työn tuottavuus alenee, jos tuotanto vähenee ilman, että työntekijöitä irtisanoon samassa määrin. Näin tuotteiden menekki-vaikutukset johtavat helposti "tuottavuuden" laskuun, mikä puolestaan näkyy kasvaneina yksikkötyökustannuksina. Toisin sanoen tuotteiden menestyksen puute selittää yksikkötyökustannusten nousua pikemminkin kuin päinvastoin. Vallitsevassa tarinassa syyt ja seuraukset menevät siis sekaisin.

Tarkastelee sitten suomalaista elektroniikkateollisuutta tai paperiteollisuutta, yksikkötyökustannukset ovat kasvaneet vain vähän. Kummankin toimialan ongelmat eivät olennaisesti liity liian korkeisiin työvoimakustannuksiin, kuten Palkansaajien tutkimuslaitoksen erikoistutkija Pekka Sauramo on todennut. Taustalla ovat yritysten strategiset virheet ja globaali kysynnän lasku. Vallitseva tarina Suomen talousongelmien syistä on siis väärä.

VALTIOJOHTOINEN INVESTOINTIOMINTA SUOMEN RAKENTAJANA

Suomen teollistaminen 1800-luvun loppupuolelta lähtien ei olisi onnistunut ilman valtion aktiivista pyrkimystä ja kykyä rakentaa uusia

markkinoita ja tuotannonaloja. Keskeisessä roolissa olivat valtion luomat tai hankkimat yhtiöt, jotka ryhtyivät rohkeisiin investointeihin uusilla toimialoilla, kun yksityiseltä sektorilta puuttui sekä halua että kykyä lähteä massiivisiin ja riskialttiilla vaikuttaneisiin hankkeisiin.

Tällä hetkellä toivotaan, että menetettyjen alojen tilalle syntyisi itsestään uutta merkittävää teollisuus- tai palvelutuotantoa. Tätä yritetään edistää lähinnä epätoivoisilta vaikuttavilla kilpailunedistämisen ja norminpurkuhankkeilla.

Yksityinen pääoma on usein liian kärsimätöntä ja pelkää liikaa riskejä lähtekseen mittaviin panostuksiin uusille toimialoille. Myös rahoituksen hankkiminen voi osoittautua ongelmaksi etenkin pienemmille yrityksille.

Tällaisessa tilanteessa tarvittaisiin paitsi valtion aktiivista investointipolitiikkaa, niin myös sen omistamia yhtiöitä vauhdittamaan uusien markkinoiden ja tuotannonalojen kehittämistä. Jo Paavo Lipposen molemmat hallitukset ja Matti Van-

hasen ensimmäinen hallitus myivät huomattavan osan valtion omistamista tuotannollisista yrityksistä. Yksityistämisen on ollut lyhytnäköistä. Hyvin lypsävää lehmää ei kannattaisi laittaa lihoiksi. Yksityistämisen myötä valtion mahdollisuus toimia yrittäjä- ja kehitysvaltiona on heikentynyt.

VALTIONYHTIÖIDEN JÄHMEYS INNOVAATIOIDEN ESTEENÄ?

Kyse on myös laajemmasta ideologisesta muutoksesta. Valtionyhtiöitä ei haluta käyttää enää aktiivisesti elinkeinopolitiikan välineinä, ja uusien valtio-omisteisten yritysten perustamiseen suhtaudutaan vastahakoisesti.

Oletuksen mukaan valtion harjoittama tuotannollinen toiminta on väistämättä joustamatonta, tehotonta ja vanhakantaista, kun taas yksityinen sektori edustaa uusiutuva, innovatiivista ja dynaamista tuotantomuotoa.

Viime vuosina

innovaatiopolitiikkaa koskeva tutkimuskirjallisuus on kuitenkin radikaalisti kyseenalaistanut tämän käsityksen. Muun muassa paljon huomiota saanut taloustieteilijä Mariana Mazzucato on kirjassaan yrittäjävaltiosta osoittanut, että valtiolla on aina ollut keskeinen rooli teknologisissa harppauksissa. Niin internet, nykyaikaiset älypuhelimet kuin nanoteknologiakin ovat syntyneet suurelta osin valtion panostusten ansiosta.

Valtionyhtiöt voivat toimia keskeisinä elinkeinorakenteen uudistajina ja innovaatioiden edistäjinä. Esimerkiksi Tallinnan teknologisen korkeakoulun tutkijat Piret Tonurist ja Erkki Karo ovat esittäneet, että valtionyhtiöt pystyvät ainutlaatuisella tavalla yhdistämään riskinottamisen pitkäjänteisiin investointeihin. Niillä on myös poikkeuksellisen hyvät mahdollisuudet yhdistää erilaisia toimijoita hankkeisiinsa.

On tärkeää tunnistaa talouspolitiikan ideologiset pidäkkeet, jotta emme jättäisi tekemättä tarpeellisia päätöksiä vain sen vuoksi, että kuvittelemme niiden olevan mahdottomia. Suomi tarvitsee laajaa investointiohjelmaa selviytyäkseen talousongelmistaan. Tässä ohjelmassa julkisilla ja puolijulkisilla investoinneilla on oltava keskeinen rooli.

Epätoivoiset ja omia tavoitteitaan vastaan kääntyvät yritykset parantaa kustannuskilpailukykyä eivät Suomea pelasta, koska talouden ongelmat eivät johdu liian korkeista palkkukustannuksista. Euroopan unionin ja globaalihallinnan muutokset ovat välttämättömiä, jotta tällaisista ristiriidoista päästäisiin eroon, mutta toisin voi toimia myös kotona – ja samalla näyttää mallia muille.

LAURI HOLAPPA & HEIKKI PATOMÄKI



VEROPARATIISIT, ALENEVAT YRITYSVEROKANNAT JA EU:N TOIMET VEROKILPAILUSSA

Kansainvälisen veropolitiikan ongelmat nousivat esiin Panamapaperit-kohun yhteydessä. Yksittäinen paljastus kertoo laajemmista rakenteellisista ongelmista.

Euroopan komissio on ollut vuonna 2016 aktiivinen kansainvälisen verotuksen ongelmien korjaamisessa. Edistyminen aggressiivisen verosuunnittelun ja verojen välttelyn vaikeuttamisessa hämärtää valtioiden välisen verokilpailun merkityksen, ja unionin osuuden kilpailun ylläpitämisessä. Unionin kaksoisrooli verokilpailussa kuvaa osuvasti uusliberalististen instituutioiden kykyä vahvistaa markkinoiden valtaa, ja samalla minimoida kilpailun aiheuttamia haittoja.

Verokilpailun seurauksena OECD-valtioiden yritysverokantojen keskiarvo on puoliintunut 25 prosenttiin viimeisen kolmen vuosikymmenen aikana. Erään tutkimuksen mukaan yritysverokannat olisivat Euroopassa noin 10 prosenttia korkeammat ilman verokilpailua. Verokilpailu on myös poistanut yritysverotuksen kansallisia erityispiirteitä veropolitiikan yhtenäistyessä.

TALOUSTEORIAN JA KÄYTÄNNÖN RISTIRIITA

Valtavirtateorian oppi, jossa verokantaa alennetaan investointien stimuloimiseksi, on ollut 1980-luvulta lähtien länsimaiden yritysverotuksen periaate. Yritysten voitot kasvaneet ovat verrattuna 1980-lukuun, mutta yritysverotulojen osuus kaikista verotuloista on pysynyt suhteellisen vakaana. Investointien suhde kokonaistuotantoon on OECD:n jäsenvaltioiden osalta ollut vain muutamana vuonna korkeampi

kuin vuonna 1981 ja on tällä hetkellä noin 5 prosenttia matalampi kuin vuonna 1981. Valtavirtainen talousteoriat esittää, että investoinnit lisääntyvät yritysverokantaa alentamalla. Numerot eivät siis tue ideaa.

Euroopan komissiolle valtioiden välinen verokilpailu on reilua toimintaa, kunhan siitä poistetaan haitalliset ainekset - eritoten veroparatiisit ja nollaprosenttia lähentelevät yritysverokannat. Näinpä komission yritysverotuksen uudistusagenda keskittyy haitallisten elementtien kirkemiseen ja samalla kierrättää useita vanhoja ideoita. **Rudingin komitea** ehdotti jo vuonna 1992 veropohjan yksinkertaistamista ja läpinäkyvyyden lisäämistä, sekä tulon verottamista tuotantopaikassa.

EUROOPAN UNIONIN TOIMINTA

Unionin jäsenmaat hyväksyivät kesällä 2016 verojen välttely -direktiivin, jonka keskeinen tavoite on voiton verottaminen valtiossa, jossa tuotanto tapahtuu. Komissio myös antoi saman vuoden lokakuussa esityksen yhteisestä ja yhdistetystä veropohjasta, joka luo unionista verotuksen näkökulmasta yhtenäisen liiketoiminta-alueen. Sen mukaan kansainvälinen yritys voisi jättää vain yhden veroilmoituksen unionin alueella. Merkillä pantavaa ja johdonmukaista komission toimissa on myös, etteivät hurjasti laskeneet verokannat ilman investointien lisääntymistä aiheuta huolta, koska yritysverotulo ovat säilyneet vakaina.

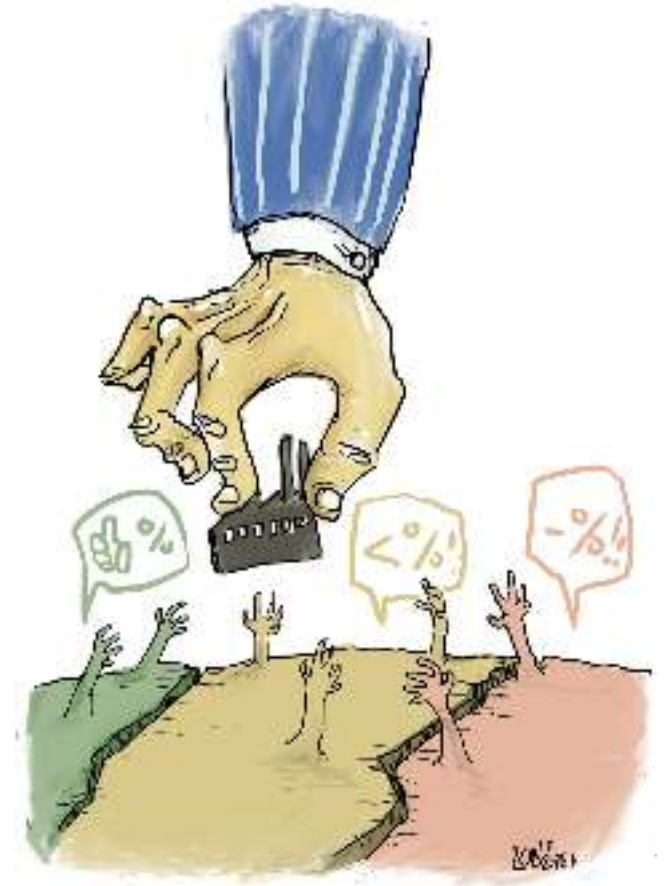
Verokilpailu tapahtuu maailmantalouden olosuhteissa, jossa pääoma kykenee liikkumaan valtiorajojen yli ja tämä kyky antaa valtaa erito-

ten kansainvälisille suuryrityksille. Jatkuvat yritysverokantojen leikkaukset lisäävät niiden mahdollisuuksia maksimoida voitot. Verokilpailu siis tuskin tuottaa näkyvää hyötyä kansalaisille, mutta silti unioni ohjaa hallitusten ratkaisuja kertomalla verokilpailun investointeja stimuloivasta vaikutuksesta ilman riittävä näyttöä asiasta.

Verokilpailu nähdään luonnollisena tapana toimia, osaltaan globaalien instituutioiden tuottaman tiedon takia. Yritysverotuksen keventämistä tarjotaan yhtenä rationaalisenä ratkaisuna länsimaiden talousongelmiin. Verokilpailu on kuitenkin poliittista toimintaa. Hallitusten ratkaisussa kuunnellaan uusliberalistista politiikkaa ja kiisteltyä talousteoriat. Tästä syystä kansalaisyhteiskunnalla on mahdollisuus vaikuttaa hallitusten yritysveroratkaisuihin. Panamapaperit kertoivat yksiselitteisesti kansainvälisen verotuksen ongelmista. Niiden myötä länsimaissa esiinnoitunut taloudellisen oikeudenmukaisuuden diskurssi suuntaa poliittisten instituutioiden huomiota suuryritysten kykyyn hyödyntää kansainvälisen verotuksen monimutkaisuutta.

GLOBAALI YHTEISTYÖ RATKAISUNA?

Veroparatiisien sulkeminen vaatii kansainvälistä yhteistyötä, EU:n toiminta ei yksin riitä.



Veroparatiisiongelman korjaaminen on silti suhteellisen helppoa verrattuna verokilpailun ongelmiin puuttumiseen. Veroparatiisien sulkeminen vaatii tiedossa olevien porsaanreikien tukkimista, kun taas verokilpailuun vaikuttaminen edellyttää poliittisen järjestelmän korjausliikettä. Verokilpailun ongelmiin tulisi puuttua, koska yritysveroilla kilpailu ei kokonaisuuden tasolla lisää investointeja, mutta osaltaan lisää yhteiskuntien taloudellista eriarvoisuutta. Kriittisen tiedon tuottamisen ja jakamisen kautta meille saattaa avautua horisontti, jossa globaalit veroratkaisut ovat järkevä mekanismi maailmantalouden tasapainottamiseksi.

MERKA HAUTALA

VEROVASTUUTA HANKINTOIHIN

Julkisten hankintojen taloudellinen merkitys on yhteiskunnassamme keskeinen. Niihin käytetään työ- ja elinkeinoministeriön arvion mukaan vuosittain noin 35 miljardia euroa, eli lähes viidennes bruttokansantuotteesta. Julkisten hankintojen verovastuullisuuteen ei ole kiinnitetty huomiota.

Julkisia hankintoja tekevät erilaiset hankintayksiköt, kuten valtion ja kuntien viranomaiset sekä valtion liikelaitokset. Hankintamenettelyistä ja kilpailutuksesta säädetään hankintalain, jonka kirjattuna tavoitteena on muun muassa "tehostaa julkisten varojen käyttöä, edistää laadukkaiden hankintojen tekemistä sekä turvata yritysten ja muiden yhteisöjen tasapuolisia mahdollisuuksia".

Kun puhutaan vastuullisista hankinnoista, viitataan sillä yleensä sosiaalisten ja ekologisten erityiskriteerien huomioimiseen hankinnoissa. Tällä hetkellä hankintakäytännöissä ei kuitenkaan huomioida hankintojen verovastuullisuutta. Keskustelu aiheesta on ollut suhteellisen vähäistä, vaikka julkinen paine vahvempaan harmaan talouden torjuntaan onkin lisääntynyt viime aikoina.

Verovastuullisuudella tarkoitetaan, että hankinnan toteuttaja on veronmaksunsa suhteen avoin ja maksaa toiminnastaan

asianmukaiset verot ilman aggressiivista verosuunnittelua. Aggressiivisella verosuunnittelulla tarkoitetaan verolainsäädännön porsaanreikien hyväksikäyttämistä verojen välttämiseksi. Koska julkiset hankinnat ovat verovaroin rahoitettuja, on verovastuullisuuden odottaminen yhteiskunnallisesti erityisen perusteltua.

Vaikka hankinnoille voidaan lain puitteisissa asettaa esimerkiksi ympäristökriteereitä, on verovastuullisuus on juridisesti muita vastuullisuusnäkökohtia mutkikkaampi



pi kysymys. Lainsäädännössä ei ole eksplisiittisiä kirjauksia verovastuullisuudesta, eikä EU:n tuomioistuimessa ole ainuttakaan ennakkotapausta verovastuullisuuskriteereiden käytöstä julkisissa hankinnoissa. Finnwatchin viime vuonna julkaistussa selvityksessä kartoitetaan mahdollisuuksia veronmaksun vastuullisuuden huomioimiseksi julkisissa hankinnoissa.

Ensinnäkin hankintalainsäädäntö perustuu EU:n sisämarkkinaoikeuteen ja hankintadirektiiveihin, joissa yhdenvertaisuuden ja syrjimättömyyden nojalla ei ole mahdollista

sulkea esimerkiksi tietyssä valtiossa toimivia yrityksiä pois kilpailutuksista. Näillä perusteilla esimerkiksi veroparatiisina pidetyn Luxemburgin rajaaminen ulos ei ole mahdollista. Vastuullisuuskriteerien tulee myös liittyä hankinnan kohteeseen, joten esimerkiksi yrityksen yleiselle toimintapolitiikalle ei voida asettaa erityisvaatimuksia. Suoraviivaisimmat ja tehokkaimmat keinot verovastuullisuuden ajamiseksi ovat myös juridisesti ongelmallisimpia toteuttaa.

Julkisten hankintojen verovastuullisuuden edistämiseksi olisi ensiarvoisen tärkeää saada uuteen hankintalakiin eksplisiittisiä kirjauksia verovastuullisuuskriteereiden käytöstä. Uusi hankintalaki on tällä hetkellä eduskunnan poliittisessa käsittelyssä ja sen on määrä astua voimaan alkuvuodesta 2017.

Tällä hetkellä laki ei aseta kategorista esitettyä verovastuullisuuskriteerien käytölle, mutta selkeiden linjausten puute tekee niiden juridisen perusteltavuuden epäselväksi. Mikäli tarvittavia kirjauksia ei saada lakiin asti, on verovastuullisuuden toteutumista kuitenkin mahdollista edistää esimerkiksi vaatimalla yrityksiltä maakohtaisten tilinpäätöstietojen ja omistajarakenteen julkistamista. Vaatimus avoimuudesta edistää keskustelua yritysten yhteiskunnallisesta vastuusta. Aggressiivisen verosuunnittelun paljastumisesta koitua maineen menetyks on merkittävä, kuten esimerkiksi Nordean paljastuneista veroparatiisiyhteyksistä syntynyt kohu osoittaa.

ALEKSI KARPPINEN



HALLITUS KAUPALLISTAA YLIOPISTOKOULUTUSTA

Vuoden 2010 alusta voimaan tullut yliopistolaki irrotti yliopistot valtiosta, tavoitteena yhteiskunnallisen vaikuttavuuden lisääminen. Tämä tarkoitti nimenomaan yliopistojen yritysyhteistyön- ja rahoituksen lisäämistä. Lakia perusteltiin myös yliopistojen autonomian lisääntymisellä. Näinä vuosina yritysten sananvalta tieteestä ja tutkimuksesta on lisääntynyt, mutta yliopistot ovat entistä tiukemmassa tulosohjauksessa.

Yliopistolaki muutti yliopistojen rahoituksen; nyt yritysrahan keräämisestä palkitaan. Opetus- ja kulttuuriministeriön tietojen mukaan yliopistouudistukseen liittyneiden yliopistojen keräämien yksityisten pääomasijoitusten valtion vastinrahaan oikeuttaneeksi määräksi tuli 332 miljoonaa euroa vuosina 2008–2013 ja sitä vastaavaksi valtion vastinrahoituksen määräksi suhteella 2:5 muodostui 831 miljoonaa euroa. Yksityisen pääoman keräämisestä palkitaan jo kolminkertaisesti uuden, kesäkuussa 2017 päättyvän varainkeruun tulosten perusteella.

Valtiosidonnaisuus näyttäytyi tuolloisen opetusministeri **Henna Virkkusen** ja muiden lain puolustajien retoriikan mukaan negatiivisena ja yrityssidonnaisuus positiivisena. Onkin todella tärkeä huomata, ettei sidonnaisuus sinänsä ollut vastustettava asia vaan valtion rooli. Kyseessä on puhtaasti uusliberalistinen uudistus. Lakiluonnoksessa sanottiin suoraan, että hyvät taloudelliset toimintaedellytykset omaavat yliopistot houkuttelevat yrityksiä yhteistyöhön. Yliopistojen keskeiseksi tehtäväksi määräytyikin nyt yritysten houkutteleminen.

Hallituksen äänenpainot eivät ole muuttuneet, nykyinen kokoomuslainen opetus- ja kulttuuriministeri **Sanni Grahn-Laasonen** on todennut haluavansa kehittää yliopistotutkimuksen bisnesluottuvuutta ja saada sen poikimaan talouskasvua. Keinona hän peräänkuulluttaa tutkimustulosten parempaa kaupallistamista.

YLIOPISTOT VALTION OTTEESTA MARKKINOIDEN OTTEeseen

Tutkimustulosten kaupallistamisen ei tule olla itseisarvo. Yksityisten yritysten päämääränä on tuottaa voittoa. On luonnollista, että ne pyrkivät rahoittamaan vain tämän tavoitteen toteutumista tukevaa tietoa. Humanistiset, ja yleensä kaupalliselta soveltuvuudeltaan heikot alat ja kriittinen tutkimus jäävät jalkoihin.

Yliopistojen rahoitus on tämän hetken ja tulevaisuuden tärkeimpiä koulutuspoliittisia kysymyksiä; rahoitetaan tieteen tekemistä yliopistoissa valtion kautta eli yhteisistä verovaroista vai yritysten voimin. Sipilän hallitus tunnetaan suurituloisia ja suuryrityksiä suosivasta veropolitiikastaan.

Tiedettä ja sivistystä ei enää nähdä itseisarvona, ja korkeakoulutuspolitiikassa koros-

tuu lyhyen tähtäimen hyöty ja työllistymisenäkökulma, ns. kvartaalijattelu. Yliopistot ovat tässä suhteessa samalla viivalla yritysten kanssa, joka toisaalta oli lakiuudistuksen tavoitteenakin.

Uudessa mallissa yliopistot ovat pakotettuja keräämään rahoitusta myös liiketoiminnasta, kuten yhä kasvavasta koulutusviennistä ja pääomatuloista. Yliopistolaki mahdollisti myös lukukausimaksukokeilun käynnistymisen, joka on nyt vakinaistettu. Maksuja peritään ensi syksystä lähtien EU- ja ETA-maiden ulkopuolelta tulevilta opiskelijoilta.

EPÄVARMA TULEVAISUUS

Kun yliopistojen rahoitus on epävarmalla ja suhdanneherkällä pohjalla, varmat rahoituslähteet kuten lukukausimaksut alkavat näyttää varteenotettavilta vaihtoehdoilta. Yliopistot ovat pidemmän päälle taloudellisten realiteettien edessä pakotettuja ottamaan maksut käyttöön myös suomalaisille opiskelijoille.

Nykyisen suuntauksen yksi vakavimpia ongelmia on, miten humanistiset tieteenalat selviävät rahoituksen keskittyessä helpommin kaupallistettaville tieteenaloille. Hallituksen satojen miljoonien koulutusleikkaukset tulevat toteutuessaan muokkaamaan myös korkeakoulutuskeskittämisen maaperää ja omalta osaltaan pohjustamaan yksityisen sektorin valtaa koulutuksesta.

Laadukkaan, tasa-arvoisen, ja maksuttoman suomalaisen korkeakoulutuksen perinteitä murennetaan kovaa vauhtia. Muutoksia on perusteltu sillä, ettei entisenkaltaista koulutusjärjestelmää ole varaa ylläpitää. Kyse on kuitenkin poliittista ja ideologisista päätöksistä. Yhteiskunnan tasolla tarkasteltuna yliopistojenkin rahoituspohjaa on pitkään heikennetty oikeistolaisella veropolitiikalla. Suunta voi myös kääntyä.

EVA-LIISA RAEKALLIO

LUKEMISTA:

Yhteinen yliopisto. Mikko Jakonen & Jouni Tilli, (toim.). Tutkijaliitto 2011.

Akateeminen kysymys. Yliopistolain kritiikki ja kiista uudesta yliopistosta. Tuukka Tomperi (toim.) Tampere: Vastapaino 2009.

Valta, uusi yliopistopolitiikka ja yliopistotyö Suomessa : managerialistinen hallintapolitiikka yliopistolaisten kokemana / Risto Rinne, Arto Jauhiainen, Hannu Simola, Reeta Lehto, Annukka Jauhiainen, Anne Laiho. Suomen kasvatustieteellinen seura 2012.



VAIHTOEHTO NYKYISELLE KORKEAKOULUPOLITIIKALLE

*Helsingin yliopiston oikeushistorian ja roomalaisen oikeuden professori **Jukka Kekkonen** oli mukana työstämässä Into Kustannuksen tuottama Uusi yliopistolaki 2020 - kirjaa. Kekkonen mukaan kirjan koonneen Yliopistokäännö-työryhmän tavoitteena on nostaa teoksen avulla yliopistolaitoksen merkitystä.*

Yliopistokäännö-liike syntyi tilanteesta, jossa yliopistolaisia yhdistää huoli tulevaisuudesta. Liikkeen ensimmäinen etappi oli muutosmanifestin laatiminen. Sen on netissä allekirjoittanut noin 4000 yliopistolaista.

Jukka Kekkonen kertoo, että huoli yliopiston tilasta sai tarttumaan kirjaprojektiin. Hän toteaa, että 2010 voimaantulleen uuden yliopistolain hyväksymisen jälkeen suunta on ollut huono ja viime vuosina kohtalokkaan huono. "Yliopistoyhteisön erityisluonteeseen sopimaton vallan keskittämiseen perustuva johtamisjärjestelmä on vienyt jokseenkin kaikki vaikuttamisen mahdollisuudet henkilöstöltä", Kekkonen sanoo.

Yliopistolaki 2020-kirja haluaa tuoda esiin painavan vaihtoehdon nykyiselle korkeakoulupolitiikalle. "Professoreista, tutkijoista ja opiskelijoista koostunut työryhmä halusi nimenomaan saada aikaa joltain konkreettista - unohdattamatta lähihistoriaa ja yliopistopolitiikan kon-

tekstualisointia", Kekkonen toteaa. Työryhmän ilmapiiri oli hänen mukaansa mahtava: "Oli hienoa prosessoida tekstiä suurenmoisten älykkäiden ja idearikkaiden kollegoiden kanssa".

Professori kertoo, että kirja on otettu toistaiseksi kaksijakoisesti vastaan: "Kirja on otettu yhtäältä innostuneesti vastaan ja siitä on myös esitetty aiheellisen kriittisiä kommentteja. Emme esimerkiksi ehtineet ottaa esille päätettyjen ongelmia tai monia muitakaan yliopistoyhteisöä koettelevia viitsauksia. Toiselta puolen yliopistojen johto on valinnut perinteisen vaikenemisen taktiikan ja ministeriön etukäteen fiksattuun ideologiaan ajatuksemme eivät istu lainkaan", Kekkonen pamauttaa.

Kirjatyöryhmässä katsotaan eteenpäin. Kekkonen painottaa, että yliopistojen rehtorit ja hallitukset pitäisi tehdä aidosti vastuunalaisiksi toiminnastaan. "Yliopistojen yhteiskunnallinen merkitys on päättäjien keskuudessa heikentynyt ja kapeutumut vaarallisella tavalla. Nyt haetaan vain nopeita tuottoja. Me haluamme nostaa yliopistolaitoksen merkitystä. Se voi onnistua vain sellaisella politiikalla, joka antaa yliopistoyhteisölle mahdollisuudet toteuttaa perustehtäviään", päättää Kekkonen.

EVA-LIISA RAEKALLIO

ATTACIN KEVÄÄN TAPAHTUMIA:

- » Helsingissä 1.2.2017 hankintojen verovastuullisuutta käsittelevän kuntavaalikampanjan käynnistys ja keskustelutilaisuus
- » Helsingissä 12.3.2017 yhdistyksen sääntömääräinen vuosikokous ja seminaari.

Seuraa Attacin nettisivuja ja Facebook-sivua saadaksesi ajankohtaista tietoa tapahtumista.

Suomen Attac on vuonna 2001 perustettu kansalaisjärjestö, joka pyrkii edistämään kriittistä globalisaatiokeskustelua, sosiaalista oikeudenmukaisuutta, kansalaislähtöistä demokratiaa, yhteiskunnallista avoimuutta ja kestävä kehitystä. Attacin toimintaa rahoitetaan jäsenmaksuilla, liittymällä mukaan tuet työtämme.

Ohjeet jäseneksi liittymisestä ja jäsenmaksun maksamisesta löytyvät osoitteesta <http://www.attac.fi/yhteystiedot/jaseneksi>